

Quid doces, Carl Schmitt? Το ζήτημα του Πολιτικού

«An ignorant man, who is not fool enough to meddle with his clock, is however sufficiently confident to think he can safely take to pieces, and put together at his pleasure, a moral machine of another guise, importance and complexity, composed of far other wheels, and springs, and balances, and counteracting and co-operating powers. Men little think how immorally they act in rashly meddling with what they do not understand»

Edmund Burke, *An Appeal from the New to the Old Whigs*

Αποδίδεται δικαιοσύνη στο έργο του Carl Schmitt; Οι σμιτιανές συναρθρώσεις της *jurisprudencia* με την πολιτική θεωρία και φιλοσοφία και την θεολογική καθολική παράδοση βρίθουν και έκτασης και βάθους. Η τριμερής αυτή συναρθρωση απαιτεί μια εξόχως αναλυτική διαδικασία εντοπισμού της σε τέτοιο βαθμό που διαφεύγει από τις κυρίαρχες θετικιστικές επιταγές της μιας «στεγανοποιημένης» πολιτικής επιστήμης. Ο ίδιος, δε, ο Carl Schmitt έχει τόσο βεβαρημένο μητρώο και παρελθόν που πολλές φορές «θολώνει» τα νερά της ερευνητικής βασάνου επί του έργου του. Παρά ταύτα, η σημασία της παρεμβολής του στην ιστορία των ιδεών παραμένει καίρια. Χάριν έκτασης, δεν καθίσταται δυνατόν η παρούσα να προσπελάσει μια τέτοια συναρθρωση με την απαραίτητη εμβρίθεια. Εν προκειμένω, λοιπόν, θα εστιάσει στην κυριολεξία του σμιτιανού κειμένου της *Έννοιας του Πολιτικού* και της *Θεωρίας του Αντάρτη*. Τι είναι για τον Schmitt «πολιτική ενότητα» και πώς επιτυγχάνεται; Πώς σχετίζεται το «Πολιτικό» με τις άλλες σφαίρες της ανθρώπινης ύπαρξης; Σε τι συνίσταται η ιδιοσυστασία του και πού αποβλέπει; Απαντώντας στα καθοριστικά αυτά ερωτήματα επί του σμιτιανού στοχασμού, ο στοχος της παρούσας θα είναι να αναδείξει εναργέστερα τη δυναμική της έντασης μεταξύ της κλασικής σμιτιανής διάκρισης του «φίλου-εχθρού» και της «εχθρότητας», της ίδιας δηλαδή της ορίζουσας. Η ένταση αυτή, εξάλλου, είναι που θα οδηγήσει τον γερμανό *jurisprudens* στη δυνατότητα θεματοποίησης των κατοπινών ποιοτικών διαβαθμίσεων του «Πολιτι-

κού» στην *Θεωρία του Αντάρτη*. Στην πορεία θα κριθεί απαραίτητη και μια σύντομη παρεμβολή της εγελιανής προοπτικής.

Ο Εχθρός, ο φίλος και ο Carl Schmitt

«Rest assured 'non frustram doces', Carl Schmitt, also because of the failures and ill – fated blows»

Jacob Taubés, *The Political Theology of Paul*

Στην «Έννοια του Πολιτικού» που συγγράφει ο Schmitt στα 1927,¹ πέντε χρόνια μετά την έκδοση της «Πολιτικής» του «Θεολογίας», είναι η πρώτη φορά που επιχειρείται μια θεματοποίηση του Πολιτικού ως αυτόνομης, ανεξάρτητης σφαίρας της ανθρώπινης ύπαρξης και δραστηριότητας. Η σφαίρα αυτή έχει τα δικά της κριτήρια, μέτρα και σταθμά από τις άλλες, όπως φερ' ειπείν από την οικονομική σφαίρα, την ηθική, την αισθητική κ.ο.κ.² Για το Πολιτικό, κυρίαρχη ορίζουσα είναι εκείνη που φέρει την *διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού* και την συνακόλουθη κατηγοριοποίηση.³ Η διάκριση είναι *αυτοτελής* και μοναδική, ως ενδεικτική⁴ της πολιτικής σφαίρας, με την ίδια ακριβώς λογική που η οικονομική έχει να κάνει με το δίπολο «προσοδοφόρος/ζημιόγόνος», η ηθική με το αντίστοιχο

¹ Ο λόγος εδώ για την 1η έκδοση της *Έννοιας του Πολιτικού*. Σημείο αναφοράς της παρούσας θα αποτελέσει η μεταφρασμένη δεύτερη έκδοση του 1932. Μία τρίτη, επικαιροποιημένη υπό τις καίριες κριτικές επισημάνσεις του Leo Strauss, έλαβε χώρα στα 1933.

² *«In contrast to the various relatively independent endeavors of human thought and action, particularly the moral, aesthetic, and economic, the political has its own criteria which express themselves in a characteristic way»* Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, University of Chicago Press, Chicago 2007, σ. 25.

³ *«The specific political distinction to which political actions and motives can be reduced is that between friend and enemy»*. Στο ίδιο, σ. 26.

⁴ Στην πρώτη έκδοση η διάκριση ήταν μάλλον *χαρακτηριστική* παρά απλώς ενδεικτική, ενώ η αυτονομία του πολιτικού «σχετικοποιείται» στην τρίτη έκδοση του 1933. Για το σύνολο των σμιπιανών διορθωτικών παρεμβάσεων κατόπιν της στρωσιανής κριτικής, βλ. την εξαιρετική πραγματεία του Heinrich Meier, *Carl Schmitt and Leo Strauss: The Hidden Dialogue*, University of Chicago Press, Chicago 2006.

«καλός/κακός» κ.ο.κ.¹ Για την ακρίβεια, «η ειδικά πολιτική διάκριση, στην οποία μπορούν να αναχθούν οι πολιτικές πράξεις και τα πολιτικά κίνητρα, είναι η διάκριση φίλου/εχθρού». Η ίδια αυτή έννοια του (νεωτερικού) έθνους - κράτους προϋποτίθεται από την ούτως οριζόμενη έννοια του Πολιτικού· από τη στιγμή που ορίζουσα της διάκρισης αυτής είναι η εχθρότητα, στην οποία και ανάγονται ολωσδιόλου κίνητρα, πράξεις και πρακτικές, ώστε να δύνανται να χαρακτηριστούν ως πολιτικές, δεν θα μπορούσε το κράτος να αποτελεί την απαρχή του Πολιτικού. Εάν επιχειρούνταν αυτό, δεν θα καθίστατο δυνατόν να θεματοποιηθεί η εξόχως υπαρκτή «πολιτικότητα» των προνεωτερικών κοινωνιών. Το κράτος για τον Schmitt μπορεί να είναι η σύγχρονη μορφή του Πολιτικού, η εχθρότητα όμως όριζε και κατά το προνεωτερικό παρελθόν εξίσου, διά της ύπαρξής της, τις πρότερες πολιτικές μορφές.

Τηρουμένων των ανωτέρων αναλογιών, ο Schmitt διακρίνει μεταξύ μιας κοινωνιολογικού τύπου εχθρότητας και της κατεξοχήν αυτής που ορίζει το Πολιτικό. Η πρώτη διακρίνεται ως αντιπαλότητα μεταξύ ατόμων ή συνομαδώσεων ατόμων μεταξύ τους στην ιδιωτική τους σφαίρα, για προσωπικούς ή άλλους (π.χ. οικονομικούς) λόγους.² Εδώ ο Schmitt αντλεί από την αρχαία ελληνική γραμματεία διακρίνοντας μεταξύ εχθρού (αντιπάλου) και πολεμίου (πολιτικού εχθρού). Ο εχθρός, λοιπόν, στον οποίο αναφερόμαστε «πολιτικά» είναι ο *πολέμιος*, ο «δημόσιος εχθρός»:³ ο εχθρός, δηλαδή, μιας *ολόκληρης πολιτικής ενότητας*. Πώς συνέχεται όμως αυτή η πολιτική ενότητα; Το θέμα είναι πως το κράτος, ως σύγχρονη μορφή του πολιτικού, αποτελεί ουσιαστικά την «μορφή ζωής» της μιας ή της άλλης συνομάδωσης μεταξύ ανθρώπων, η οποία όμως είναι αδιάφορο, ως προς το πολιτικό, πώς συνέχεται. Η «μορφή ζωής» της συνομάδωσης και συνύπαρξης ενέχει μια αμοιβαία υπαρξιακή δέσμευση μεταξύ των μελών, στη βάση της οποίας αντιλαμβάνεται και όλες τις έννοιες διά των οποίων ορίζεται.⁴ Η κάθε συνομάδωση, από τη

¹ «Let us assume that in the realm of morality the final distinctions are between good and evil, in aesthetics beautiful and ugly, in economics profitable and unprofitable», Meier, *ό.π.*

² «The enemy is not merely any competitor or just any partner of a conflict in general. He is also not the private adversary whom one hates». Meier, *ό.π.*, σ. 28

³ «The enemy is hostis, not inimicus in the broader sense; *πολέμιος* not *εχθρός*». *Ό.π.*

⁴ «What is essential is that there be a shared commitment to their way of life» Andrew Norris, «Carl Schmitt on Friends, Enemies and the Political», *Telos*, Issue 112, Telos Press, New York 1998, σ. 13.

στιγμή, αντιστρόφως, που είναι πολιτική ως προς το εσωτερικό της, είναι πάντα *συγκεκριμένα* πολιτική με την έννοια του ότι ο τρόπος με τον οποίο νοηματοδοτεί το περιεχόμενο της κάθε έννοιας, την ορίζει με τη σειρά της· αυτό το ίδιο το περιεχόμενο των εννοιών αυτών, το τι εννοεί φερ' ειπείν ο καθένας λέγοντας «έθνος», «κουλτούρα», «πολιτισμό», «πολιτική» κ.ο.κ. διαφέρει¹ από συνομάδωση σε συνομάδωση, δηλαδή από κράτος σε κράτος. Με τα λόγια του ίδιου του Schmitt, «όλες οι θεμελιώδεις έννοιες δεν είναι κανονιστικές αλλά υπαρξιακές».² Θα μπορούσε εύκολα να συνάγει κανείς πως από τη στιγμή που τα περιεχόμενα των εννοιών αυτών ορίζονται από την μορφή ζωής της κάθε πολιτικής συνομάδωσης, και μάλιστα ουσιαστικά *διαφορετικά* από την μια ή από την άλλη, εξηγείται έτσι η εχθρότητα που οριοθετεί το Πολιτικό. Εξάλλου αξιώνεται και από τον ίδιο τον Schmitt πως αποτελούν αυτές έννοιες *υπαρξιακές* με την πλήρη έννοια του όρου, όπως αναπτύσσεται και η εχθρότητα η ίδια ως υπαρξιακή συνθήκη. Και όμως, δεν πρόκειται εδώ γι' αυτή την περίπτωση: και αυτό γιατί «το Πολιτικό» δεν είναι απλώς και μόνο ανεξάρτητο από τις υπόλοιπες σφαίρες της ύπαρξης αλλά και *θεμελιωδέστερο* αυτών. Εκείνο είναι που συνέχει διά της «αμοιβαίας δέσμευσης» τα άτομα της συνομάδωσης μεταξύ τους. Και αυτό γίνεται κατανοητό μόνο από την σκοπιά της αξίωσης πως αυτά που ορίζουν την συνομάδωση *δεν την συνέχουν*. Τι, λοιπόν, συνέχει την συνομάδωση, που να μην είναι ούτε οικονομικής, ούτε αισθητικής, ούτε θρησκευτικής ή ηθικής φύσεως; Η απάντηση του Schmitt είναι η «κοινή ταυτότητα» και «ομοιογένεια»,³ ανεξάρτητα από κάθε άλλη αρχή που μπορεί όντως να εμπίπτει στον ορισμό της ως τέτοιας. Το σημείο αυτό είναι έντονα απορηματικό· ο Schmitt αποσυνδέει τόσο ριζικά το «Πολιτικό» από τις υπόλοιπες σφαίρες της ύπαρξης, όσο ριζικά αυτό το ίδιο συστήνει μια ριζική «συνείδηση» της «κοινής» ταυτότητας της συνομάδωσης. Η ίδια δε η ορίζουσα της διάκρισης φίλου και εχθρού, η εχθρότητα, καθώς και η ίδια αυτή η διάκριση, καταλήγουν να αποτελούν μια ενδεικτική «αποτύπωση» του Πολιτικού στο επιστητό.⁴ Δεν είναι όμως, επ' ουδενί, αυτό το ίδιο το Πολιτικό. Μέσω της εχθρότητας και της συνακόλουθης διάκρισης σε δη-

¹ Στο ίδιο.

² Στο ίδιο.

³ «*The answer is a shared identity, the homogeneity of the group*»/ Στο ίδιο, σ. 14.

⁴ «*This provides a definition in the sense of a criterion and not as an exhaustive definition or one indicative of substantial content*», Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, ό.π., σ. 26.

μόσιους φίλους και δημόσιους εχθρούς, το Πολιτικό εμφανίζεται στην «σκηνή» του επιστητού, ενώ το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του, η συνεκτική του δύναμη, δεικνύεται διά της ύπαρξης και μόνο της συνομάδωσης, η οποία χάρη σε αυτό «υπάρχει». Πηγαίνοντάς το ένα βήμα παρακάτω, θα μπορούσαμε ίσως να θέσουμε πως η συνομάδωση υπάρχει, επειδή «φαίνεται»: το δε Πολιτικό είναι αυτό που την διακρίνει, κάνοντάς την ταυτόχρονα «διακριτή». Παρά τούτα, η κοινή «ταυτότητα» της συνομάδωσης με τον τρόπο αυτόν «αποστραγγίζεται από κάθε περιεχόμενο»¹ γενόμενη «κενό γράμμα», τελείως «κούφια» στο εσωτερικό της. Μπορεί η εχθρότητα να συστήσει όντως την ομοιογένεια ως προς το διαφορετικό «εκτός», αλλά πόθεν θα προκύψει το ομοιογενές του ίδιου του «εντός»; Πρέπει να ανατρέξει κανείς στην *Πολιτική Θεολογία* του Schmitt για να αντιληφθεί πως, ως «κοινή ταυτότητα» μεταξύ των ατόμων που αποτελούν την πολιτική συνομάδωση, ο Schmitt καταλαβαίνει την «δημόσια τάξη» και «ασφάλεια». Στο εσωτερικό της συνομάδωσης-κράτους, η κάθε φορά δεδομένη τάξη και ασφάλεια -η «ομοιογένεια»- είναι αυτή που έχει ήδη κριθεί από μια πρότερη εσωτερική σύγκρουση: «[...] εάν εντός ενός κράτους εμφανίζονται αντιθέσεις [...] η κυριαρχία, και επομένως και το ίδιο το κράτος, συνίσταται στο να κριθεί αυτή η διαμάχη, δηλαδή να προσδιοριστεί τι είναι δημόσια τάξη και ασφάλεια».² Ο κυρίαρχος, ο οποίος είναι εκείνος που «αποφασίζει» λοιπόν «την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης», εννοείται ως αυτός που διά της επικράτησής του σε μια εσωτερική της συνομάδωσης σύγκρουση θα προσδιορίσει αποφασίζοντας επακριβώς το περιεχόμενο αυτής ταύτης της «κοινής ταυτότητας»: την *έννομη τάξη*, και συνολικά το δίκαιο ως «τελειωτικό»³ -μέχρι την επόμενη, σημειώνουμε, κάθε φορά, σύγκρουση- προσδιορισμό του νόμου, της τάξης και της δημόσιας (εσωτερικής) ασφάλειας. Σημαντικό είναι εδώ και τι επιπτώσεις έχει αυτή η ακολουθία ως προς την ιδιοσυστασία αυτού που θέτει ως «συνομάδωση» εδώ ο Schmitt και που μπορεί πια να γίνει, έστω και αναδρομικά, κατανοητή: Τα άτομα εντός της συνομάδωσης είναι άτομα με όλη τη σημασία της λέξης: απολύτως ανεξάρτητα

¹ «this identity is so formalized, so thoroughly drained of content, that is nothing more than a shared commitment» Andrew Norris, *Carl Schmitt on Friends, Enemies and the Political*, ό.π., σ. 15.

² Η υπογράμμιση δική μου – Λ. Χ. επί του Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία – Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία της κυριαρχίας*, εκδ. Λεβιάθαν, Αθήνα 1994, σ. 23.

³ Στο ίδιο, σ. 23.

το ένα με το άλλο, απολύτως «ιδιωτεύοντα», είναι ήδη, στα των ημερών του, τα άτομα του κράτους του «αστικού φιλελευθερισμού» των οποίων οι υπάρξεις δεν συνέρχονται με κανένα ενδιαφέρον «κοινό» ή «συλλογικό» παρά μόνον για διευθετήσεις «ιδιωτικών» επιμέρους συμφερόντων και παντός είδους κατανάλωση.¹ Πρέπει, ακολούθως, να «συστηθούν» και να «οριοθετηθούν» εξ' άνωθεν, ή αλλιώς, από τους ικανότερους αναμεταξύ τους να αρθρώσουν το περιβόητο «l' état, c' est nous».² Ανάλογα με το ποιοι είναι αυτοί, θα οριστεί και το «περιεχόμενο» της «έννομης τάξης», ήτοι του τι είναι δημόσια τάξη και ασφάλεια αλλά και του «πότε υφίσταται [...] και πότε αυτή κινδυνεύει ή διαταράσσεται»³ μπορούμε, λοιπόν, να καταλήξουμε με μια σχετική ασφάλεια πως το Πολιτικό μορφοποιείται διά των επιμέρους διαφορετικών καθεστώτων, μέσω δε αυτών μπορούμε να κατανοήσουμε το κάθε φορά συγκεκριμένο -*konkret*- «Πολιτικό». Η συνομάδωση-κράτος ταυτίζεται με τον επικρατούντα, ο οποίος θέτει επί της αρχής τον νόμο και την τάξη σε απόλυτο βαθμό σε όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους-άτομα που συναπαρτίζουν την συνομάδωση, «μπαζώνοντας» κυριολεκτικά το οιονεί «κενό» της πολιτικής «κοινής ταυτότητας» και «δέσμευσης» αυτής ταύτης της συνομάδωσης. Ο δε επικρατών ταυτίζεται με την σειρά του με το καθεστώς. Με αυτό τον τρόπο συμπεριλαμβάνει ο γερμανός jurisperdient στην θεματοποίησή του και την συγκεκριμένη κάθε φορά διαφορετική πολιτειακή μορφή: δύναται, απλά, να προκύπτουν και άλλοι τύποι κυριάρχου που παίρνουν άλλου τύπου αποφάσεις, ορίζουν άλλους τρόπους δημόσιας ύπαρξης κ.ο.κ. Αφού, βέβαια, αυτοί ορίζουν, αυτοί και *αποφασίζουν* η δυναμική του να μην είναι ο εχθρός μόνο ο «υπαρξιακά έτερος»⁴ που απειλεί την δική μου συνομάδωση διά της ύπαρξής του, αλλά να τον ορίζω και εγώ ως *εχθρό* διά της απόφασής μου ενώπιον της «έκτακτης ανάγκης» θα

¹ «*He is hostile to individualism., not simply because of his authoritarian tendencies, but also because the form individualism has taken in contemporary society, manifest in the consumption of images, pleasures, and commodities, is simply incapable of addressing this issue*». Andrew Norris, *ό.π.*, σ. 10.

² «*[...] the presentation of the political unity is an intrinsic part of the [state] form. In every state there must be persons who can say, 'L' état c' est nous*» Carl Schmitt, *Constitutional Theory*, Duke University Press, Durham 2008, σ. 241.

³ Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία...*, *ό.π.*, σ. 23.

⁴ «*Hegel has also advanced a definition of the enemy which in general has been evaded by modern philosophers. The enemy is a negated otherness*». Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, *ό.π.*, σ. 63.

αποτελέσει ένα από τα πιο καίρια σημεία σχεδόν του συνόλου του σμιτιανού έργου περί του «Πολιτικού». Όταν, δε, πράξω έτσι, τότε έχω, ως ήδη θεσπισμένη αρχή, «[...] μια καταρχήν απεριόριστη δικαιοδοσία [...] δυνάμει ενός δικαιώματος αυτοσυντήρησης»¹ να πράξω *οπιδήποτε* κρίνω σκόπιμο μέχρι να αποκατασταθεί η τάξη που είχα θεσπίσει και, κατά την διάρκεια της ανάπτυξης της απειλής εναντίον της, να φτάσω μέχρι και στην εξόντωση εκείνου που κρίνω ότι με απειλεί. Ούτε λίγο ούτε πολύ, η υπεράσπιση ενός «Führer» που «προστατεύει τη Δικαιοσύνη»² με αυτή την λογική δεν είναι μια απλή «παράκαμψη» του σμιτιανού corpus· αντιθέτως αποτελεί, πέραν της όποιας άλλης σκοπιμότητάς της, συνεπέστατη απόληξη της σμιτιανής διδαχής.

Παρατηρούμε όμως εδώ ένα παράδοξο: εάν η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» αναδύεται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, έναντι της οποίας το υφιστάμενο κάθε φορά καθεστώς αντιδρά «αμυνόμενο», πως είναι δυνατόν από την άλλη κυρίαρχος να είναι αυτός που αποφασίζει ότι υφίσταται κατάσταση έκτακτης ανάγκης; Συνακόλουθα, τι συμβαίνει με τον εχθρό; Αναδύεται ως τέτοιος την στιγμή που με απειλεί, ή τον κατασκευάζω εγώ -γενόμενος, ταυτόχρονα, κυρίαρχος- διά της απόφασής μου; Είναι το Πολιτικό που κάνει τον κυρίαρχο, ή ο κυρίαρχος που «κάνει» το Πολιτικό; Οι απορίες είναι εύλογες· θα επιχειρήσω στο επόμενο κεφάλαιο να προσπελάσω καίριες θεματοποιήσεις της *Θεωρίας του Αντάρτη* οι οποίες ίσως επικουρήσουν, αν όχι την απάντηση, τουλάχιστον την εναργέστερη ανάδειξή τους. Πρώτιστα όμως κρίνεται απαραίτητη μια μικρή επιστροφή στην *Έννοια του Πολιτικού* – μέσω του Hegel.

Πολιτική και Πόλεμος – μια εξόχως σμιτιανή τυπολογία

*«Επειδή, τώρα, ο άνθρωπος πήρε κάτι από του θεούς (θείας μετέσχε μοίρας),
πρώτα εξαιτίας της συγγένειάς του μαζί τους, μόνο αυτός απ' όλα τα ζώα*

¹ Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία...*, ό.π., σ. 27.

² Για τα παραπάνω, αλλά και για τις συνέπειες της αναγωγής στα περί δικαιώματος της αυτοάμυνας του ποινικού δικαίου, βλ. την υπεράσπιση της «Νύχτας των μεγάλων μαχαϊριών» από τον Schmitt στο Detlev Vagts, “Carl Schmitt’s Ultimate Emergency: The Night of the Long Knives,” *The Germanic Review*, vol. 87, Routledge 2012, σσ. 203 – 209 και την μετάφραση του άρθρου *Ο Führer προστατεύει την Δικαιοσύνη* που συνέγραψε ο Schmitt την 1η Αυγούστου του 1934 και δημοσίευσε στην εφημερίδα *Deutsche Juristenzeitung* της οποίας, εκείνη την εποχή, ήταν και ο αρχισυντάκτης.

πίστεψε σε θεούς και προσπαθούσε να κατασκευάσει βωμούς και αγάλματα θεών. Έπειτα, γρήγορα, άρθρωσε με επιδεξιότητα φωνή και λέξεις και επινόησε κατοικίες και ενδύματα και υποδήματα και σκεπάσματα και τροφές από τη γη. Με αυτά τα εφόδια οι άνθρωποι στην αρχή κατοικούσαν διασκορπισμένοι και πόλεις δεν υπήρχαν. Αφανίζονταν λοιπόν από τα θηρία, γιατί, από κάθε άποψη, ήταν ασθενέστεροι από αυτά. Για την εξασφάλιση της τροφής τους οι τεχνικές τους ικανότητες παρείχαν αρκετή βοήθεια· ήταν όμως ανεπαρκείς στον πόλεμο με τα θηρία. Γιατί δεν είχαν ακόμη την πολιτική τέχνη, μέρος της οποίας είναι η πολεμική»¹

Πλάτωνος *Πρωταγόρας*, μτφρ. Νικ. Ζαφειρίου και Ν. και Κ. Ελεοπούλου

Ο Schmitt υιοθέτησε σε τέτοιο βαθμό την έντονη αλληλοσχεσία μεταξύ πολέμου και πολιτικής που παρεξηγήθηκε ως στοχαστής ο οποίος προσβλέπει στην αμιγή διευθέτηση μιας *Machtpolitik*. Επανερχόμενοι στην *Έννοια του Πολιτικού*, επανερχόμαστε στην ορίζουσα του φίλου και του εχθρού «εχθρότητα» για να δείξουμε πως και εδώ δεν πρόκειται γι' αυτή την περίπτωση. Όσο περίεργο και εάν φαίνεται, οφείλει κανείς να περάσει, προς προσπέλασιν του συγκεκριμένου, από μια καίρια εγγλιανή αναφορά. Στην σελίδα 62 της *Έννοιας του Πολιτικού* ο Schmitt διαπιστώνει πως «ο Hegel παραμένει παντού πολιτικός με την αποφασιστική έννοια».² Κάνει εντύπωση εδώ η παρουσία του Hegel στην σμιτιανή πραγματεία, και θα παρέμενε αδιαπέραστη της κατανόησης, εάν δεν είχε ήδη προσπελαστεί το σημείο κατά το οποίο τέμνεται με τον ορισμό του Πολιτικού στα ανωτέρω. Είδαμε ήδη πως το Πολιτικό συνταυτίζεται με το καθεστώς, και αυτό με την σειρά του με την επιτυχημένη αποφασιστική αξίωση του/των κυριάρχων μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης να συνέχουν τους υπόλοιπους της συνομάδωσης σε μια νέα πολιτική «ολότητα»-«οντότητα» που με τη σειρά της συνταυτίζεται, στα καθ' ημάς, με το κράτος. Είδαμε επίσης τον λόγο για τον οποίο θεωρεί ο Schmitt πως είναι ανίκανοι να θέσουν οι ίδιοι μεταξύ τους τα όρια και τις προοπτικές της συνομάδωσής τους. Δεν έχουμε παρατηρήσει, όμως, μέχρι τούδε την σχέση κυριάρχου / κυριάρχων και κυριαρχούμενων από την αντίστροφη πλευρά.

Εδώ επεισέρχεται η σημασία του Hegel. Ο Hegel προδιαγράφει την ανώτερη δικαιοδοσία του κράτους ως τον «αυθεντικό, απόλυτο, τελικό

¹ Η υπογράμμιση δική μου – Λ.Χ.

² «Hegel, nevertheless, remains everywhere political in the decisive sense». Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, ό.π., σ. 62.

σκοπό»¹ για τον οποίο θα όφειλε ο κάθε υπήκοός του να φτάσει μέχρι και στην απώτατη θυσία, εκείνη της ζωής του, καθώς εκείνο είναι «η υψηλότερη μορφή της ηθικής ζωής».² Το σημαντικότερο σημείο της εγγελημένης προοπτικής είναι, παρά ταύτα, πως υπογραμμίζει την θετική σημασία του πολέμου, και άρα της εχθρότητας που οδηγεί σε αυτόν, ως «θεμελιώδη *δυνατότητα*³ της πολιτικής ζωής» λόγω της «ατομικότητας» διά της οποίας θεωρείται ακόμα και ένα κράτος σε διακρατικό επίπεδο. Μια διακρατική ένωση ή ομοσπονδία, αφ' ής στιγμής της ένωσής της, δε, *ξαναγίνεται* μια ατομικότητα η οποία, με τη σειρά της, διά της «αρνητικότητας» που ενέχει αυτό που λέμε «άτομο» (με την λογική του ότι, από την στιγμή που το άτομο συνειδητοποιεί δι' εαυτού τον εαυτό του, το τι δηλαδή *είναι*, συνειδητοποιεί ταυτόχρονα και αυτό που *δεν είναι*) επιζητά το αντίθετο της και ξαναδημιουργεί τον εχθρό.⁴ Ο ίδιος ο Hegel δίνει τον κατεξοχήν, για τον Schmitt, ορισμό του εχθρού ως «αρνηθείσας ετερότητας».⁵ Συλλαμβάνοντας με την αντίστοιχη διαύγεια την ίδια την αστική κοινωνία του ατόμου-«αστού» ο οποίος αρνείται «να εγκαταλείψει την απολιτική σφαίρα των προσωπικών του ενδιαφερόντων»⁶ ως την κοινωνία της νέας εποχής, βρίσκεται και εκείνος αντιμέτωπος με το ζήτημα της νοηματοδότησης του ανθρώπινου βίου, εντός της νέας πολιτικής συνομάδωσης-κράτους. Ο μεγάλος γερμανός φιλόσοφος βρίσκεται ενώπιον ενός άλυτου αινίγματος: στην αντίθεση μεταξύ της ανάδυσης του κράτους ως ύψιστης πραγμάτωσης του ηθικού ως πολιτικής ολότητας και στην θεμελιωδώς α-πολιτική στάση του ατόμου που την συναπαρτίζει. Παρακολούθησαμε τον τρόπο με τον οποίο ο Schmitt αντιλαμβάνεται την αντίστοιχη κατάσταση και με ποιο τρόπο προκρίνει την αντιμετώπισή της. Ο Hegel θα θέσει τη θετικότητα της πολεμικής σύγκρουσης-εχθρότητας ακριβώς με σκοπό την απαλλοτρίωση όλων των

¹ G.W.F. Hegel, *Philosophy of Right*, tr. by T. M. Knox, Oxford University Press, New York 1967, παρ. 328.

² «*For Hegel, the modern state is the highest form of ethical life, and the sacrifices it demands are part of that life*». Andrew Norris, *ό.π.*, σ. 11.

³ Η υπογράμμιση δική μου – Λ.Χ.

⁴ «*and individuality essentially implies negation. Hence even if a number of states make themselves into a family, this group as an individual must engender an opposite and create an enemy*» G.W.F. Hegel, *Philosophy of Right*, tr. by T. M. Knox, Oxford University Press, New York 1967, addition to paragraph 324.

⁵ Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, *ό.π.*, σ. 62-63.

⁶ Στο ίδιο.

κτήσεων που κάνουν τους ανθρώπους να υπερβαίνουν την καθημερινή κοινωνική τους α-πολιτική ύπαρξη: Η «πατριωτικώς παρακινούμενη αυτοθυσία» ως *δυνατότητα* να χάσει ο καθένας την ζωή του ενόψει ενός υψηλότερου νοήματος που επ' ουδενί δεν μπορούν να προσδώσουν τα υλικά αγαθά ή η απόλαυση παντών ειδών άλλων κτήσεων έχει ως στόχο να καταπολεμήσει τον αστικό ατομοκρατικό μηδενισμό. Ταυτόχρονα, προσβλέπει στην «επανα-πολιτικοποίηση», με αυτούς τους όρους, του συλλογικού «όλου» της κρατικής οντότητας.

Το πέρασμα από τον Hegel μας βοηθά να κατανοήσουμε το καίριο αυτό ακριβώς σημείο που απορρίπτει την μονομερή ανάγνωση του Schmitt ως θεωρητικού της *Machtpolitik*. Αυτή δεν είναι άλλη από τη λέξη *δυνατότητα*. Επιστρέφοντας στην *Έννοια του Πολιτικού*, παρατηρούμε πως, πέρα από την δυνατότητα της αληθινής θανάτωσης κάποιου που συναρθρώνεται με την ένταση της εχθρότητας κατά την κορύφωσή της στον πόλεμο,¹ «ο πόλεμος αποτελεί την κορύφωση της εχθρότητας» και *όχι* του Πολιτικού, καθώς αυτό εξακολουθεί να ορίζεται από την διάκριση φίλου και εχθρού. Έννοείται πως η κορύφωση της εχθρότητας ισχύει και για τον «εσωτερικό» εχθρό, σε περίπτωση εμφυλίου. Ο πόλεμος, όμως, είναι μόνο ένα *ενδεχόμενος* το Πολιτικό εδράζεται στην δυνατότητα αφενός της συνομάδωσης να 'δει' τον εχθρό, αφετέρου στην αντίστοιχη δυνατότητα να αντιληφθεί το κάθε μέλος της συνομάδωσης την πιθανότητα να δώσει τη ζωή του σε μια πολεμική σύρραξη. Γενικότερα, η διαβάθμιση ενυπάρχει εδώ για να θεματοποιήσει και την από καταβολής κόσμου δυνατότητα της σύρραξης, επιβεβαιώνοντας την «πολεμικότητα» του Πολιτικού, αφού η απόφαση να γίνει ένας πόλεμος παραμένει μια καθαρά *πολιτική* απόφαση² ο στρατός απλά διεκπεραιώνει αυτή την απόφαση.³ Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα ο Schmitt θα παραδεχθεί πως ο κατεξοχήν πολεμιστής του σήμερα είναι ο πολιτικός⁴ α-

¹ Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, ό.π., σ. 26 και 33.

² «*War has its own strategic, tactical, and other rules and points of view, but they all presuppose that the political decision has already been made as to who the enemy is*». Ό.π., σ. 34.

³ «*In war the adversaries most often confront each other openly; normally they are identifiable by a uniform, and the distinction of friend and enemy is therefore no longer a political problem which the fighting soldier has to solve*». Ό.π.

⁴ «*A British diplomat correctly stated in this context that the politician is better schooled for the battle than the soldier, because the politician fights his whole life where-as the soldier does so in exceptional circumstances only*». Ό.π.

φού «πολεμά» σχεδόν κάθε μέρα στο πεδίο της δραστηριότητάς του, σε αντίθεση με τον απλό στρατιώτη ο οποίος είναι ζήτημα να πολεμήσει σε μια η δύο μάχες σε όλη του τη ζωή. Όσον αφορά δε τα υπόλοιπα πεδία της ύπαρξης, ένας πόλεμος δεν γίνεται ποτέ για αμιγώς οικονομικούς, ηθικούς ή αισθητικούς λόγους, παρά επιμένει να εδράζεται στην διάκριση του Πολιτικού¹ ενδέχεται, παρ' όλα αυτά, να κορυφωθεί μια θρησκευτική, οικονομική ή ηθική διαμάχη σε πόλεμο. Στο πλαίσιο αυτό πολύ απλά οι σφαίρες αυτές «πολιτικοποιούνται», με την έννοια εδώ πως επιφέρουν μια δυναμική έντασης τέτοια που να εμπεριέχει την δυνατότητα της αληθινής θανάτωσης.² Αντιθέτως, είναι ανεπίτρεπτο και καταστροφικό για έναν πόλεμο είτε να «αισθητικοποιηθεί», είτε να «ηθικοποιηθεί» κ.ο.κ. Ο εχθρός πρέπει να παραμείνει εχθρός χωρίς περαιτέρω συνδηλώσεις, αφού έτσι μπορεί αφενός να θεματοποιηθεί ως «τέρας», αφετέρου ως «ανήθικος» εκπίπτων στην κατηγορία του εγκληματία που τον εξοβελίζει από το «Πολιτικό». Είναι σε αυτό το σημείο χαρακτηριστικό πως το «Πολιτικό» λειτουργεί προστατευτικά–περιοριστικά της σύρραξης και της έντασής της. Είτε ο εχθρός υπάρχει δι' εαυτού είτε τον «αποφασίζει» κανείς να υπάρχει, ως τέτοιος είναι απόλυτα σεβαστός. Αντιθέτως, υπό την έκπτωση σε άλλες σφαίρες, χάνει την «ανθρωπινότητά» του και μένει ανοιχτός σε κάθε είδους εξανδραποδισμό.³ Παρά τούτα, παραμένει ακόμα ανοιχτό το πρωταρχικό δίλημμα περί της κατασκευής, ή μη, του εχθρού στην σμιτιανή συλλογιστική. Είναι στα περί φιλίας που διαφαίνεται έντονα η «κατασκευασιοκρατική» πλευρά του εχθρού στον Schmitt. Εδώ, η «φιλική» σχέση παρατίθεται ως «κενό γράμμα» αντίστοιχο της «κενότητας» του περιεχομένου του Πολιτικού ως συνεκτικής δυναμικής της ανθρώπινης συνομάδωσης που συγκροτεί την πολιτική ενότητα. Η

¹ *«If physical destruction of human life is not motivated by an existential threat to one's own way of life, then it cannot be justified».* Ό.π., σ. 70.

² *«Every religious, moral, economic, ethical, or other antithesis transforms into a political one if it is sufficiently strong to group human beings effectively according to friend and enemy».* Ό.π., σ. 37.

³ *«Such a war is necessarily unusually intense and inhuman because, by transcending the limits of the political framework, it simultaneously degrades the enemy into moral and other categories and is forced to make of him a monster that must not only be defeated but also utterly destroyed».* Ό.π., σ. 36.

τεχνικότητα¹ του όρου είναι εδώ διαφωτιστική. Στο διά ταύτα, στην περίπτωση που οι προαναφερόμενες «υπαρξιακές» έννοιες που γίνονται, κατά έναν συγκεκριμένο τρόπο, κατανοητές από κάθε πολιτική ολότητα, συνταιριάζουν με τις αντίστοιχες μιας άλλης, τότε και προκύπτει η «φιλία». Αντίστοιχα, η εχθρότητα εδώ προτάσσεται ως μια καθαρά «τεχνική» ορίζουσα χωρίς αφ' εαυτής σημασία, χάνοντας την δυναμική της, η οποία επιστρέφει στο ίδιο το επίπεδο της καθαυτό διάκρισης. Ο έντονος φορμαλισμός του Schmitt απηχεί την εποχή του *jus publicum europaeum*, κατά την διάρκεια του οποίου διακριτές μορφές πολιτικών οντοτήτων (κράτη) διεξήγαγαν έναν πόλεμο «περιχαρακωμένο» στην ανθρωπινότητα του status του εχθρού, ο οποίος κάθε φορά περιόριζε και την έκταση και την ένταση της σύγκρουσης, ενώ στόχος του ήταν η ειρήνη, με την σύναψή της να αποτελεί πάντα διαφαινόμενο εφικτό στόχο.² Βέβαια, η σμιτιανή αυτή «ιστοριογράφηση» έχει αμφισβητηθεί -και δικαίως- σφοδρότατα από μια σειρά ιστορικών ως τουλάχιστον απλοποιητική του δεδομένου ιστορικού συγκειμένου. Παρά ταύτα, παραμένει χαρακτηριστικά επεξηγηματική του φορμαλισμού του Schmitt και της τεχνικότητας με την οποία διαγράφεται εδώ η θεματοποίηση «φίλου-εχθρού».

Πρέπει να φτάσουμε στην *Θεωρία του Αντάρτη* για να αποκρυσταλλωθεί μια καίρια παρέμβαση στην *Έννοια του Πολιτικού* από τον Schmitt, ο οποίος διαβλέπει τώρα στην ιστορική ύπαρξη του αντάρτη ως εμπολέμου την ιδιότυπη «μετάφραση» της α-τακτικότητας στο πεδίο του Πολιτικού – και της πολιτικής. Ο αντάρτης αποτελεί σάρκα εκ της σαρκός του μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αι. νομικώς και πραγματολογικώς συλλαμβανομένου ως *αμάχου πληθυσμού*. Τα χαρακτηριστικά του στοιχείου, και ιδιαίτερα η πολιτική του πρόσδεση σε έναν πολιτικό κομματικό μηχανισμό, σχηματισμό ή οργανισμό, καθώς και η ανιδιοτελής προσφο-

¹ «As one of the criteria of the political, “friend,” [...] has a formal, almost technical meaning». Andrew Norris, *ό.π.*, σ. 12.

² «It describes a relation of enmity between states who recognize, fight and negotiate with each other. The conventional just enemy is recognized as an equal and the war is thus contained through international law and a code of honour among combatants [...] From this derives the real, the contained, the most peaceful available kind of law, war and enmity. The Europe of land-based law is the classical epoch, the era of the *jus publicum Europaeum*, where Europe writes the law», Mikkel Thorup, “Total Enemies: Understanding ‘The Total Enemy’ through Schmitt, Arendt, Foucault, and Agamben,” http://www.libraryofsocialscience.com/essays/thorup-total_enemies.html

ρά της ύπαρξής του ως «κρέας για τα κανόνια»¹ των παγκοσμίων πολέμων προκαλούν τον Schmitt να δει κριτικά την κλασική διάκρισή του, αυτή τη φορά και ως προς το *εσωτερικό* της πολιτικής οντότητας. Εκεί που θα περίμενε κανείς πως ο αντάρτης θα καταδικαζόταν μετά βδελυγμίας λόγω της διασπαστικής του δυναμικής ως προς τα καθιερωμένα θέσμια του δικαίου του πολέμου, η ύπαρξή του γίνεται κατανοητή από τον Schmitt ως φορέα της νεότερης ιστορικής εξέλιξης.² Θυμόμαστε ήδη πως στο έργο του Schmitt η δυνατότητα του να χαρακτηρίσει κανείς κάποιον ως «εχθρό» έχει ουσιωδώς να κάνει με τον πολιτικό χαρακτήρα της συνομάδωσης-κράτους· αυτό εξάλλου απηχεί ευθέως την μπονταϊνική παρακαταθήκη περί της κυριαρχίας: χαρακτηριστικό στοιχείο του κυριάρχου είναι να μπορεί να κηρύττει τον πόλεμο.³ Στην περίφημη διαμάχη γύρω από το άρθρο 48 του συντάγματος της Ρεπούμπλικας της Βαϊμάρης, ο Schmitt παίρνει καταφανέστατα την θέση πως δεν δύναται να χαρακτηριστεί η οποιαδήποτε ομόσπονδη γερμανική επικράτεια ως «κράτος» εάν δεν δύναται να λάβει την περί «έκτακτης ανάγκης» πολέμου και ειρήνης απόφαση.⁴ Στην *Θεωρία του Αντάρτη* ο αποφασιοκρατικός χαρακτήρας της θεώρησης του «άλλου» ως εχθρού θα ξεπεράσει την κλασική θεματοποίηση· εδώ ο Schmitt δεν θα αναρωτηθεί μόνο περί του «ποιος» είναι ο εχθρός, αλλά και με το «πώς» είναι ο εχθρός, καθώς έρχεται αντιμέτωπος με νέες οριοθετήσεις του εχθρού σε σχέση με *ποιοτικά* χαρακτηριστικά που δεν γίνεται πια να απηχούν την διάκριση φίλου και εχθρού με φορμαλιστικούς όρους. Η ορίζουσα της διάκρισης φίλου-εχθρού «εχθρότητα» επαναποκτά εδώ καίρια σημασία και έντονη περιε-

¹ «Στην Ισπανία ο αντάρτης τόλμησε να δώσει μια απεγνωσμένη μάχη, ένας φουκαράς, μια πρώτη χαρακτηριστική περίπτωση ανορθόδοξου μαχητή που γίνεται τροφή για τα κανόνια στις παγκόσμιες έριδες», Carl Schmitt, *Η Θεωρία του Αντάρτη – Παρεμβολή στην Έννοια του Πολιτικού*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1990.

² Στο ίδιο, σ. 59.

³ «[...] *décerner la guerre ou faire la paix; connaître en dernier ressort des jugements de tous magistrats; instituer ou destituer les grands officiers; imposer ou exempter les sujets de charges et subsides; octroyer grâces et dispenses contre la rigueur des lois; hausser ou baisser le titre, valeur et pied des monnaies*», Jean Bodin, *Les Six Livres de la République*, Livre I, Chapitre X, *Un abrégé du texte de l'édition de Paris de 1583*, Édition et présentation de Gérard Mairet, Librairie générale française, Paris 1993.

⁴ «*Αν τα επιμέρους κράτη [...] δεν διαθέτουν πλέον αυτοτελή δικαιοδοσία να κηρύξουν την κατάσταση έκτακτης ανάγκης τότε δεν είναι κράτη*», Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία...*, ό. π., σ. 26.

χομενική διάσταση: στη νέα εποχή, ο εχθρός θεάται διά του ποιοτικού περιεχομένου που του αποδίδεται. Νέες διακρίσεις προκύπτουν. Η μέχρι τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο «συμβατική» εχθρότητα δίνει την θέση της κατ' αρχήν στην «πραγματική», που συναρθρώνεται με την «τελλουρική» φύση του αντάρτη:¹ ο αντάρτης διεξάγει έναν «αντικανονικό» πόλεμο που εγγράφεται στο πλαίσιο της υπεράσπισης της πατρώας γης, ο εχθρός όμως είναι «πραγματικός» ως «ξένος κατακτητής» που απειλεί ευθέως την ύπαρξή του. Με τον Λένιν όμως ο εχθρός από πραγματικός γίνεται «απόλυτος»: ως ταξικός, γίνεται *παγκόσμιος*:² «ο ανορθόδοξος χαρακτήρας της ταξικής πάλης δεν αμφισβητεί μόνο μια κατευθυντήρια γραμμή, αλλά ολόκληρο το οικοδόμημα της πολιτικής και κοινωνικής τάξης».³ Ο «απόλυτος» ταξικός παγκόσμιος εχθρός, παρά ταύτα, παραμένει «προς κατασκευή» στον βαθμό που πρωτεύουσα σημασία στο λενινιστικό εγχείρημα έχει το βιομηχανικό προλεταριάτο αντί, και πολλές φορές *έναντι* των αγροτικών μαζών,⁴ απ' όπου προέρχεται ο τελλουρικός χαρακτήρας της αντάρτικης αντίστασης. Η σημασία της «φύσης» της εχθρότητας, που αντανακλάται στον *τρόπο* οριοθέτησης του εχθρού, δε, στον Μάο, εξοβελίζει κάθε φορμαλισμό. Το Πολιτικό προσλαμβάνει διαφορετικές διαστάσεις ανάλογα με τις «διάφορες μορφές εχθρότητας που κορυφώνονται σε μια απόλυτη εχθρότητα».⁵ Εδώ, η «φυλετική εχθρότητα ενάντια στον λευκό αποικιοκράτη εκμεταλλευτή· η ταξική εχθρότητα ενάντια στην αστική τάξη του καπιταλισμού· η εθνική εχθρότητα ενάντια στον Ιάπωνα εισβολέα της ίδιας φυλής· η εχθρότητα που αναπτύχθηκε στους μακροχρόνιους, πικρούς, εμφύλιους πολέμους ενάντια στον ίδιο του τον ομόεθνο αδερφό»,⁶ παίζει καθοριστικό ρόλο για την κατανόηση του βάθους και της έντασης των ποιοτικών διαβαθμίσεων. Ο εχθρός δεν

¹ «Ο αντάρτης έχει λοιπόν έναν πραγματικό, όχι όμως έναν απόλυτο εχθρό. Αυτό είναι συνέπεια της τελλουρικής του φύσης». *Ο.π.*

² «Ο συγκεκριμένος απόλυτος εχθρός του ήταν ο ταξικός εχθρός, ο αστός, ο καπιταλιστής της Δύσης και η κοινωνική του τάξη σε όποια χώρα και εάν αυτή επικρατούσε». *Ο.π.*, σ. 51.

³ Στο ίδιο.

⁴ «Πρόκειται για μια ορισμένη, διαμορφωμένη από το αντάρτικο, 'κόκκινη ελίτ' [...] όταν όμως βρέθηκαν στην εξουσία έφεραν μαζί τους τις εμπειρίες της πιο βαριάς ήττας», *ό.π.*, σ. 56, η αναφορά εδώ στην αποτυχία αντίστοιχων εγχειρημάτων κατά την εποχή της τσαρικής Ρωσίας λόγω της παντελούς αδιαφορίας, ή και εχθρικής διάθεσης από πλευράς των αγροτικών μαζών – Λ. Χ.

⁵ Στο ίδιο, σ. 57.

⁶ Στο ίδιο.

οριοθετείται απλώς και μόνο ως τέτοιος από τον Μάο αλλά και ο ίδιος *υφίσταται* ως τέτοιος *ιστορικά*, δηλαδή «συμπαγώς» – συγκεκριμένα και «εδαφικώς οριοθετημένα». ¹ Η εμπειρία του «Πολιτικού» στον Μάο διατρέχεται από άκρη σε άκρη από το «συγκεκριμένο» ιστορικο-πολιτικό γεγονός: πέραν του ιάπωνα ιμπεριαλιστή και του λευκού αποικιοκράτη, «το 1949 οι κινέζοι κομμουνιστές, κάτω από την ηγεσία του Μάο και των φίλων του, είχαν πολεμήσει για δυο δεκαετίες στο εθνικό τους έδαφος ενάντια σε έναν εθνικό αντίπαλο, την Κουο-μιν-τανκ, πάνω στη βάση ενός φρικαλέου ανταρτοπολέμου». ² Το ποιο *είναι*, και ιδιαίτερα το ποιο προοδευτικά *γίνεται* το ΚΚΚ έχει να κάνει με το ότι «βλέπει» τον εχθρό με την ίδια ακριβώς ευκρίνεια που και το ίδιο *καθορίζεται* ως προς την μορφή και την δράση του σύμφωνα με το -κάθε φορά διαφορετικά *ποιοτικό*- περιεχόμενο του «συμπαγώς» *υφιστάμενου* εχθρού.

Μια θεωρία του αντάρτη, λοιπόν, αποτυπώνει σε τέτοιο εύρος την διαλεκτική της ιστορικής πραγματικότητας των τελευταίων χρόνων, στον βαθμό που προσδίδει νέα έκταση και ένταση στην παραδοσιακή διάκριση του «Πολιτικού», εκείνη του φίλου και του εχθρού. Η παρουσία άλλων, μεγάλων δυνάμεων με την υπόσταση του, κατά τον Schroers, «ενδιαφερόμενου Τρίτου» ο οποίος όχι μόνο παρέχει «όπλα και πολεμοφόδια, χρήματα, υλική βοήθεια και κάθε είδους φάρμακα» αλλά και «εξασφαλίζει [...] το είδος της πολιτικής αναγνώρισης που έχει ανάγκη ο αντάρτης για να μην περιέλθει [...] στη σφαίρα του απολιτικού, που εδώ σημαίνει: του αξιόποινου», ³ διασπά ακόμα και αυτή ταύτη τη διάκριση φίλου και εχθρού, δημιουργώντας έναν τρίτο πόλο. Ο πόλος αυτός «[...] αποτελεί ουσιαστικό μέρος της κατάστασης του αντάρτη» και έτσι δύναται να «συγκαταλέγεται και σε μια θεωρία του» ⁴ στον ίδιο βαθμό που και ο αντάρτης επί της αρχής «μορφοποιείται» ιστορικά ενώπιον της «πολύ συγκεκριμένης κατάστασης» της «μαζικής κινητοποίησης, επιστράτευσης, και προπαγάνδας» του ναπολεόντειου στρατεύματος ⁵ ως «αντιδύναμη». ⁶ Κάνοντας χρήση μιας πέρα για πέρα σμιτιανής ρητορικής, η *Θεωρία του Αντάρτη* μπορεί κάλλιστα να θεματοποιηθεί ως *Αντ-έννοια του Πολιτικού*, ως δηλαδή η *Έννοια του Πολιτικού* της νέας εποχής. Πα-

¹ Στο ίδιο.

² Στο ίδιο, σ. 56.

³ Στο ίδιο, σ. 72.

⁴ Στο ίδιο.

⁵ Mikkel Thorup, *Total Enemies...*, ό.π., σ. 7.

⁶ «*And at the same moment its counter - force emerges*». *Ο.π.*

ρά την -ασυνήθιστη, είναι η αλήθεια, για τα δεδομένα του γερμανού πολιτειολόγου- «λιτότητα» του υποτίτλου της πραγματείας αυτής, δεν θα της αποδίδαμε ούτε στο ελάχιστο τα δέοντα με το να την αντιλαμβανόμαστε ως μια απλή «παρεμβολή».¹

Επιλογος

Ο Leo Strauss, στις καταληκτικές παραγράφους της αξεπέραστης κριτικής του στην *Έννοια του Πολιτικού*, μας υποδεικνύει πως κανείς δεν θα πρέπει να θεωρήσει την σμιτιανή πραγματεία ως καταληκτικά προορισμένη για την αποδόμηση του φιλελευθερισμού και μόνο.² Ο στόχος του γερμανού πολιτειολόγου είναι να «βγει από τη μέση» ένα *modus vivendi* που προσανατολίζεται σε ό,τι δεν επιβεβαιώνει την «σοβαρότητα»³ της ανθρώπινης ύπαρξης. Η σοβαρότητα ενός άλλου βίου, αντιθέτως, επιτάσσει το κράτος και την πολιτική,⁴ ως μόνης *αποφασιστικής* δυνατότητας, ή μάλλον, της κατεξοχήν δυνατότητας να παρθεί μια ανέκκλητη απόφαση που να αφορά το ίδιο το ζήτημα του «Πολιτικού»: ένα ζήτημα, δηλαδή, *ζωής και θανάτου*, ανεξάρτητα ποιο θα είναι αυτό, που προκύπτει από μια τελική απόφαση, *ανεξάρτητα από το σε τι εκείνη συνίσταται*. Όσο και εάν θέλει όμως ο Schmitt να κλείσει την συζήτηση, το καθ' ημάς χρέος είναι να την ανοίξουμε, και να την κρατούμε συνεχώς ανοιχτή και για τα δύο. Αντίστοιχα ανοικτή παραμένει η διάσταση στο σμιτιανό corpus μεταξύ ενός καθαρά φορμαλιστικού χαρακτήρα του εχθρού και μιας έντονα περιεχομενικής διάστασής του. Είναι άραγε αυτό

¹ Αναφ. στην προμετωπίδα της Θ., τ. Α': «*Παρεμβολή* στην Έννοια του Πολιτικού». Η υποογρ. δική μου.

² «*The affirmation of the political as such can therefore be only Schmitt's first word against liberalism; that affirmation can only prepare for the radical critique of liberalism*» Leo Strauss, *Notes on Carl Schmitt – The Concept of the Political*, Trans. by J. Harvey Lomax, στο Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, University of Chicago Press, Chicago 2007, παρ. 33, σ. 121.

³ «*if [...] the distinction between friend and enemy ceases even as a mere possibility, there will only be a politics-free weltanschauung, culture, civilization, economy, morals, law, art, entertainment, etc., but there will be neither politics nor state*». Ό.π., σ. 53-54.

⁴ «*politics and the state are the only guarantee against the world's becoming a world of entertainment; therefore, what the opponents of the political want is ultimately tantamount to the establishment of a world of entertainment, a world of amusement, a world without seriousness*». Ό.π., παρ. 27, σ. 116.

το μοιραίο παράδοξο ενός πολιτειολογούντα *jurisprudant*; Η κρυπτική του ρήση στο *Ex Captivitate Salus*, 15 χρόνια αργότερα από την τελευταία έκδοση της *Έννοιας του Πολιτικού*, δηλώνει πως «ο εχθρός» μου, ο οποίος «είναι η ίδια μου ερώτηση σε μορφή» είναι εν τέλει «αυτός που με αμφισβητεί» και άρα ο ίδιος ο «εαυτός μου», αφού μόνο αυτός θα μπορούσε να με αμφισβητήσει, ή «ο αδερφός μου» που έτσι «παρουσιάζεται ως εχθρός μου». Ποιος είμαι εγώ, λοιπόν; Ποιος ο αδερφός; Ποιος είναι πια ο φίλος και ποιος ο εχθρός; Τί αναδεικνύει η σμιτιανή *πίστη* στη θεολογική προκείμενη της *Γενέσεως* της Παλαιάς Διαθήκης σύμφωνα με την οποία η «ιστορία της ανθρωπότητας» ξεκινά με την ιστορία του Κάιν και του Άβελ για το σύνολο του έργου του;¹ Αυτά είναι κάποια από τα επόμενα ερωτήματα τα οποία θα πρέπει να θέσουμε έτσι ώστε να προσπελάσουμε την σκέψη του Schmitt. Η συζήτηση των «αντι-ουσιοκρατικών» φιλοσοφικών ρευμάτων έχει ήδη ανοίξει την συζήτηση εδώ και αρκετά χρόνια, επωφελούμενη από αυτή την «διάνοιξη» αυτής της σμιτιανής προοπτικής. Τα κίνητρα φτάνουν και περισσεύουν για να την συνεχίσουμε, και μάλιστα *αγωνικά*. Ο γερμανός πολιτειολόγος γνώριζε πολύ καλά πως θα αποκτούσε πολλούς εχθρούς όταν τα φώτα της κριτικής θα έπεφταν επάνω στο έργο του. Κατανοώντας τον, υπάρχει κάτι που κάνουμε και κάτι που δεν κάνουμε: αφενός, αποδίδουμε τα δέοντα σε έναν από τους σημαντικότερους στοχαστές του 20^{ου} αιώνα. Αφετέρου, όμως, και ίσως σημαντικότερο, δεν κάνουμε την χάρη στον Carl Schmitt να μην προσπαθούμε να τον *καταλάβουμε*.²

¹ Για την συγκεκριμένη καθώς και για όλες τις παραπάνω αναφορές στο *Ex Captivitate Salus* βλ. Carl Schmitt, *Ex Captivitate Salus – Expériences des années 1945-1947*, Prés. et Trad. André Doremus, éd. Vrin, Paris 2003, σ. 168.

² «Don't give your enemies the chance to grasp you. As long as they do you wrong, they have not grasped you» Carl Schmitt, *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947-1951*, Duncker and Humblot, Berlin 1991, σ. 210, παρατ. στο Heinrich Meier, *Carl Schmitt and Leo Strauss: The Hidden Dialogue*, University of Chicago Press, Chicago 2006, 17 της εισαγωγής.

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ’

ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ 2015-2016

Αφιερωμένη στη μνήμη
του καθηγητή Σταύρου Ιωαννίδη

Επιμέλεια

δρ. Χρύσα Τζαγκαρουλάκη

Κείμενα

Αθανάσιος Αγγελίδης, Γιάννης Αντωνόπουλος, Κώστας Δημητρίου,
Γιάννης Κτενάς, Αλέξανδρος Μακρής, Δήμητρα Μαρέτα,
Έρτα Μάρτα, Μαρία Μούρτου-Ταραδεισοπούλου,
Δημήτρης Μπέκας, Άννα Μπουλουχούρη, Ουρανία Παπαδοπούλου,
Ευφροσύνη Παυλογεωργάτου, Βασιλική Τσώτσου,
Φίλιππος Χαλκιάς, Λευτέρης Χουντουλίδης

Αθήνα 2016